

C. KOUNUN “BU NƏ DƏLƏDUZLUQ!” ROMANINDA MİLLİ KİMLİK VƏ CƏMİYYƏT PROBLEMİNİN BƏDİİ TƏCƏSSÜMÜ

Leyla Əliyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: rleyla83@gmail.com

Xülasə. Məqalədə ingilis yazıçısı Conatan Kounun “Bu nə dələduzluq!” romanında milli kimlik və cəmiyyət problemi araşdırılır. Yüksək təbəqəni tərənnüm edən bir ailənin təmsalında “ingilisçilik” anlayışının “britançılıq”la əvəz olunması ideyasına aydınlıq gətirilir. Qeyd edilir ki, yazıçı təqdim etdiyi problemlərlə ikiüzlü və riyakar ingilis cəmiyyətini kəskin şəkildə tənqid edir.

Açar sözlər: C. Kou, “Bu nə dələduzluq!”, milli kimlik, cəmiyyət problemi.

ARTISTIC EMBODIMENT OF THE
PROBLEM OF NATIONAL IDENTITY AND
SOCIETY IN J. COE'S NOVEL “WHAT A
CARVE UP!”

Leyla Aliyeva

Azerbaijan University of Languages, Baku, Azerbaijan

Abstract. The article deals with the problem of national identity and society in the novel “What a Carve Up!” by the English writer Jonathan Coe. The idea of replacing the concept of “Englishness” with “Britishness” is shown on the example of a family representing the upper class. It is noted that the writer sharply criticises the hypocritical and duplicitous English society with the problems presented.

Keywords: J. Coe, “What a Carve Up!”, national identity, social problem.

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ВОПЛОЩЕНИЕ
ПРОБЛЕМЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ
ИДЕНТИЧНОСТИ И ОБЩЕСТВА В
РОМАНЕ ДЖ. КОУ “КАКОЕ
НАДУВАТЕЛЬНОСТЬ!”

Лейла Алиева

Азербайджанский Университет Языков, Баку, Азербайджан

Резюме. В статье рассматривается проблема национальной идентичности и общества в романе английского писателя Джонатана Коу “Какое надувательство!”. Идея замены понятия “английскость” на “британскость” показана на примере семьи, представляющей высший класс. Отмечается, что писатель резко критикует лицемерное и двуличное английское общество с представленными проблемами.

Ключевые слова: Дж. Коу, “Какое надувательство!”, национальная идентичность, социальная проблема.

1. Giriş

Yazıçı milli kimlik probleminin tədqiqi üçün etibarlı mənbə sayıla bilər. Bu ilk növbədə onunla bağlıdır ki, yazıçının özünəməxsus obyektivliyi və bədii orijinallığı var. Bu cür obyektivlik isə onu deməyə əsas verir ki, istənilən bədii əsər müəllif düşüncəsinin məhsuludur. Məlumdur ki, yazıçı cəmiyyətdə baş verən proseslərdən təsirlənir. Çağdaş dövrün bir çox yazıçıları milli kimliyin şəxsi böhranını yaşamış, yaratdıqları əsərlərdə problemin həlli yollarını axtarmışlar. Ədəbiyyatda milli kimliyin axtarışları, onun bədii ifadəsi ayrıca araşdırma obyekti olmalıdır. Məhz bu araşdırmalar vasitəsilə əsərdə “gizlənmiş” mədəni kodları, milli kimlik problemini açmaq olar. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bədii əsərlərdə milli kimlik probleminin öyrənilməsi milli mentalitetin bir sıra xüsusiyyətlərinin müəyyən

edilməsi ilə bağlıdır. Milli mentalitetin özünəməxsusluğunu ifadə edən bədii vasitə və üsullar da bu sırada yer alır.

“İngilisçiliyin” ingilis milli mentaliteti kimi qəbul edilməsi heç kimdə şübhə doğurmur. “İngilisçilik” İngiltərə və ingilis xalqının özünəməxsus mədəni kodudur. Bu anlayış, həmçinin ingilislərin milli özünüdərinəmətməsi ilə də bağlıdır. Məhz bu səbəbdən “ingilisçiliyə” milli kimliyin sosial-mədəni kontekstində baxmaq lazımdır. Çünki bu anlayış milli ideya və milli mentalitetin, eyni zamanda da cəmiyyətlə münasibətlərin birliyidir. Onda belə görünür ki, ingilis xalqının milli kimliyi deyəndə milli ənənələr, milli irs, milli mentalitet və yerli dil daşıyıcıları nəzərdə tutulur. Demək, “ingilisçilik” ingilislərin milli mentalitetinin xarakterik xüsusiyyətini, milli unikallığını formalaşdıran müxtəlif mədəni kodların ifadəsidir. “İngilisçilik”, həmçinin müəyyən həyat tərz, mövcud ənənələrə sadiqlik kimi də başa düşülür. Görünür, elə bu səbəbdən də ingilis ədəbiyyatında “ingilisçilik” anlayışı bu və ya digər dərəcədə özünü büruzə verir və milli ədəbiyyatın özünəməxsus xüsusiyyəti kimi çıxış edir.

İngilis üçün bu anlayış eyni zamanda özünüdərinəmətmənin bir əlamətidir, çünki gerçək ingilis ilk növbədə centlmendir. Centlmen deyəndə ingilisin əsl və kökü, istənilən vəziyyətdə ləyaqətli və nəzakətli davranışı, tərbiyəsi, ədəb-ərkanı, ədalət sevgisi, qadınlara münasibəti və s. nəzərdə tutulur. Bunlar centlmeni və ona uyğun olaraq “ingilisçilik” anlayışını təcəssüm edir. Amma “britançılıq” anlayışı qeyd edilən fikirlərin əksi olaraq daha çox şöhrətpərəstlik, saymazyanlıq, təkəbbürlük, öz mənafeyini güdmək kimi keyfiyyətlərlə müşahidə olunur [17, s.64]. Başqa sözlə, “ingilisçilik” “britançılıq”dan fərqli olaraq imperiya hadisəsi deyil və elə bu səbəbdən də yazıçılar bu anlayışları biri-birindən fərqləndirirlər [2; 18].

İngilis cəmiyyətində ailə ən mühüm yerlərdən birini tutur və buna görə ailə ingilislərin milli mentalitetinin əsas xüsusiyyəti sayılır. Sosial-mədəni sahəni öyrənən istənilən tədqiqatçı bilir ki, ingilislər üçün ailə adət-ənənələrə sadiqlik, ailə ocağının mühafizəsi, şəxsi həyatın toxunulmazlığı, hüsur, özünü idarə etmə bacarığı və s. ifadə edir. Bütün deyilənlər də öz növbəsində “ingilisçiliklə” bir arada səslənir. Lakin “britançılıq” anlayışı qeyd edilən fikirlərlə bir araya gəlmir. Bu əks arqumentləri özündə birləşdirən Conatan Kounun “Bu nə dələduzluq!” ‘What a Carve Up!’ (1994) romanının mərkəzində “britançılıq” daşıyan ingilis ailəsi dayanır. Bu ailə cəmiyyətdə ən yüksək yerləri tutur və xüsusi imtiyazlara malikdir. Bu ailənin üzvləri cəmiyyətdə yüksək vəzifələrdə yerləşir, həmçinin ictimai həyatın bütün sahələrini idarə edirlər. Bura iqtisadiyyat, siyasət, təhsil, mədəniyyət, KİV və digər sahələr aiddir. Əsəri geniş təhlil edən Vanessa Qinyeri yazır ki, C. Kou “Bu nə dələduzluq!” romanında “müasir Britaniya cəmiyyətinin ən müxtəlif siyasi və iqtisadi panoramını” göstərə bilmişdir [7, s.434]. C. Kou özü roman haqqında qeyd edirdi ki, “təsir dairələrinin bölünməsi və qarşılıqlı asılılıq prinsipinə əsaslanan bir ailənin üzvləri yuxarı təbəqəni təmsil edirlər” [6].

Başqa sözlə, yazıçı ailə dəyərlərini itirən, “parçala, hökm sür” prinsipi əsasında davranan, milli kimliyi ifadə edən “ingilisçilik” anlayışını deyil, “britançılıq” hökm sürdüyü bir cəmiyyətin “panoramını” [7, s.434] təqdim edir. Vinşoular ailə dəyərlərini itirib, bu ailədə etinasızlıq, laqeydlilik, qohumlara qarşı düşmənçilik prinsipləri hökm sürür. C. Kounun əsərinə

şərh verən Volton [14] tam haqlı olaraq yazır ki, “bütün bunlar millətin vəziyyətini təsvir etməkdən çəkinməyən kitabdır”.

C. Kou romanda “britançılıq” ideyasını obrazlarda təcəssüm edir və qəhrəmanları milli kimliklərindən uzaq düşən “britanlara” ayırır. Vinşou ailəsi tipik “britanlar”dır. Gənc tədqiqatçı Sofiyeva [8, s.177] yazır ki, “Britaniya” siyasi bir termin olaraq formal xarakterə malikdir və siyasi vətəndaşlığı ehtiva edən “britanlar” siyasi termin kimi imperiya ərazisində yaşayan xalqlar üçün yaddır...”. Uinşon ailəsi də ingilislərə yaddır, özünün əlahiddə imperiya qanunları ilə yaşayır və hakim səlahiyyətləri bildiyi kimi idarə edir. İngilisə xas ədalət və təmkin, ləyaqət və nəzakət hissləri onlara yaddır. Məlumdur ki, ailə və onun dəyərləri insanın mənəvi xüsusiyyətlərinin inkişafı üçün vacib amillərdən biridir və bu səbəbdən qəhrəmanların şəxsiyyətindən, mənəvi-ruhani dəyərlərindən danışarkən onların uşaqlığı, ailə daxili münasibətlər önə çıxır, müəllif onlar haqqında ətraflı məlumat verir. Vinşou ailəsində mənəvi bağlar yoxa çıxıb, ata və oğul, bacı və qardaş münasibətləri qarşılıqlı düşmənçilik, etimadsızlıq və susqunluq şəraitində keçir. İngilis tənqidçisi yazır ki, “bu roman Dikkensin “Soyuq ev”-ini xatırladır” [10].

2. “Bu nə dələduzluq!” romanında “britançılıq” ideyasının təcəssüm xüsusiyyətləri

“Bu nə dələduzluq!” romanı ingilis cəmiyyətinin, ümumən korrupsiya maraqları üzərində qurulmuş bütün siyasi sistemin sosial satirasını əks edir. Roman elə qurulub ki, oxucu ingilis cəmiyyətində hökm sürən problemləri görür və tanıyır, təsvir edilən Vinşou ailəsinin siyasi və iqtisadi gücünün arxasında gizlənən pislilikləri gerçəklik kimi qəbul edir.

Maykl Ouen adlı yazıçı siyasi, iqtisadi, sosial sahələrdə, xüsusən də KİV-də aparıcı mövqe tutan güclü Vinşou ailəsinin bioqrafiyasını yazır və kitab üzərində işləyərkən bu ailənin yalan, fırıldaq, saxtakarlıq və korrupsiya üzərində qurulan fəaliyyətini üzə çıxarır. Onun tədricən ailənin içinə nüfuz etməsi və gerçək faktlarla qarşılaşması faciə ilə bitir. Ard-arda baş verən qətlər Vinşou ailəsinin bütün üzvləri ilə birlikdə onun da ölümünə səbəb olur.

Maykl Ouen ailə üzvlərinin həyatını araşdırır və müəyyən edir ki, qüdrətli Vinşou ailəsi saxtakarlıq və korrupsiya üzərində qurulub. Beləcə, C. Kou yüksək təbəqəni tərənnüm edən bir ailənin təmsalında müasir ingilis cəmiyyətini göstərir. Göstərir ki, ailənin hər bir üzvü siyasi oyunlarda iştirak edir, insanları aldadır, islahatlar adı altında öz maraqlarını güdür. Xarici siyasət, səhiyyə və kənd təsərrüfatı islahatları, bank korrupsiyaları, cəmiyyətdə hökm sürən ikili standartlar Vinşou ailəsi tərəfindən idarə edilir. C. Kou müsahibələrinin birində bu illəri “eqoizm epoxası” və laqeydlilik dövrü kimi təqdim edir və deyir ki, cəmiyyət iki hissəyə bölünmüşdür. Birincilər “zamanın ruhunu tutub və ona uyğunlaşmağa çalışır”, ikincilər isə “mənim kimi nə baş verdiyini bilmirdilər” [5].

C. Kou bir nəfərin qətlini (ölümünü) təsvir edir, eyni zamanda da göstərir ki, cəmiyyət bu cinayətdə iştirak edir. Cəmiyyətdəki qaydalar elə qurulur ki, hamı bu cinayətdə

iştirakçısıdır. Bu isə dolayısı ilə mənəviyyata, mənəvi dəyərlərə qarşı yönəlidir. Cinayətkar konkret bir fərd deyil, lakin hamı bu cinayətdə iştirak edir.

Əsər 1942-ci ildə Almaniya üzərində təyyarə qəzasında həlak olan, hərbi pilot və ailənin kiçik oğlu Qodfri Vinşounun ölüm xəbəri ilə başlayır və on doqquz ildən sonra ailənin böyük oğlu Lorensə qarşı törədilən sui-qəsdə davam edir. Təyyarə qəzasının təşkilində şübhəli bilinən Lorens Vinşouna qarşı sui-qəsdə ailənin digər üzvü, ruhi xəstə Tabita Uinşou günahlandırılır. On doqquz il ruhi xəstəxanada yatan Tabita əmindir ki, Qodfrinin ölümünə Lourens səbəbkardır. Ailənin digər oğlu Moltimor da Lourensi sevmir, Lourens isə öz növbəsində qardaşını daima “bacarıqsız”, “əfəl” adlandırır. Oxucu biri-birinə “düşmən” kəsilən bacı və qardaşın gerçək üzünü görür: “Beləliklə, oxucu bilməlidir ki, Qodfri öləndə Tabitanın otuz altı yaşı var idi və qarımış qız kimi yaşayırdı. Tabita böyük qardaşı Lourens üçün ən kəskin qəzəb bıçağını itiləyirdi. Atası Metyu kimi, Lourens də bəzən təmkinli, bəzən səbirsiz idi. Özünü o qədər milli və beynəlxalq maraqlara həsr edirdi ki, çoxları onun amansız olduğunu düşünürdü” [4, s.4].

Yazıçı ikinci nəsil Vinşou ailəsinin bütün üzvləri - Doroti, Henri, Tomas, Roddi, Hillari və Markla bağlı həqiqəti açıqlamaqdan çəkinmir. Adı çəkilən hər bir Vinşoulu müxtəlif nüfuzlu qurumlarda yüksək vəzifələr tutur, acgöz və riyakar cəmiyyətin “layiqli” üzvlərinə çevrilirlər. Cəzasızlıq şəraitində yaşayan, istənilən qanunu “keçə” bilən və öz qanunları ilə yaşayan Vinşoular qohumluq əlaqələrindən istifadə edərək ailə maraqlarını parlamentdə keçirir, kütləvi informasiya vasitələrini özlərinə tabe edirlər. Yazıçı ölkədəki vəziyyəti cəmiyyətin deqradasiyası, bir daha düzəlməyəcək gerçəklik kimi təsvir edir. Vinşou ailəsi milli dəyərləri, “ingilisçilik” anlayışını saya saymır, öz qaydalarını, yaratdığı yeni reallıqları cəmiyyətə sırıyır. Başqa sözlə, imperiya siyasətinin təcəllisi olan “britançılıq” bərqərar edirlər. C. Kounun da qeyd etdiyi kimi “zamanın ruhunu tutub və ona uyğunlaşmağa çalışan birincilər” kimi davranırlar [5]. İkiyə bölünən cəmiyyətin əsas üzvləri Vinşou ailəsi və onların timsalında yüksək təbəqənin təmsilçiləridir. Onlar ingilis milli dəyərlərindən uzaq düşmüş bir zümrənin övladlarıdır.

“Bu nə dələduzluq!” romanın hər bir fəslə Vinşou ailəsinin timsalında hakim elitanın adi insanlara yönələn dağıdıcı təsirini göstərir. İngiltərənin ən hörmətli ailələrindən sayılan zəngin Vinşouların “parıltısının” arxasında cəmiyyətə yansıyan pisliliklər və onun əsl mahiyyəti dayanır. Məlum olur ki, aristokrat və elita sayılan ingilis ailəsinin pislilikləri ictimai həyatın bütün sahələrinə yayılıb. Vulqar və qəddar, egoist və özündən müştəbeh Riddi qalereya sahibidir. İctimai iasə sahəsi, kənd təsərrüfatı ilə məşğul olan fəndgir, hiyləgər və həyasız Dorotinin nəzarəti altındadır. Jurnalist və tanınmış media xadimi, axmaq və bacarıqsız Hillari korrupsiyanın başında dayanır. Maliyyə sektorunu təmsil edən Tomas və Mark dövlət səviyyəsində ailə maraqlarını irəli sürür, onun daha da varlanması üçün əllərindən gələni əsirgəmir. Fırıldaqcı və ikiüzlü Henri isə siyasətçi kimi dövlət işlərində çalışır, yalnız öz mənafeyi üçün “döyüşür”. Vinşou ailəsinin əməkdaşlığı sayəsində vergi ödəyicilərinin pulları cəmiyyətin maraqlarına deyil, İraq müharibəsinə yönəlidir. Bu proses hərbi münaqişənin daha

da artmasına, maliyyə işlərinin genişlənməsinə səbəb olur. Mark fəndgir siyasətçi kimi İraq müharibəsinə silah satır, beləcə ailəni daha da varlandırır.

Entoni Quin ailənin “nailiyyətlərini” tam doğru olaraq təsvir edir və yazır ki, “Roddi incəsənət alverçisidirsə, Mark silah alverçisidir; Doroti quşçuluq fermalarının və sallaqxanaların ən qabaqcıllarından biridir; Tacir-bankir Tomas Henri ilə birgə səhiyyə xidmətlərini yüngülləşdirmək adı ilə parlament kürsüsündən istifadə edib məxfi sirləri satır” [11]. “İngilisçilik” anlayışının, ingilis milli dəyərlərindən biri də ingilisin mənşəyi, əsil-nəcabətidir. Əsil-nəcabət isə onun evi, malikanəsi ilə assosiasiya olur. Ev milli mentalitetin vacib atributu, ailə anlayışının təməl prinsiplərindən biridir. İngilis yazıçıların əsərlərində ev konseptini öyrənən A. Podkopyayeva yazır ki, “ev konsepti onun haqqında həm ümumi mədəni təsəvvürlər, həm də milli və özünəməxsus xüsusiyyətlər əsasında formalaşır” [19, s.17]. Vinşou ailəsinin də böyük malikanəsi - evi var. Lakin C. Kou bu evi qrotesk təsvirdə göstərir. İsti ocağın, hüsur və əmin-amanlığın simvolu olan ev əsərdə məşum, qorxu saçan və tərk edilmiş malikanə kimi təqdim edilir. Göründüyü kimi yazıçı burada da milli dəyər, “ingilisçiliyin” simvolu olan ev-malikanə anlayışını dağıdır. İngilis milli kimliyinin vacib atributu olan ev - Tauer malikanəsi Vinşou ailəsi kimi “qorxu” saçır.

Yeri gəlmişkən ev ingilis yazıçıların bədii yaradıcılığında vacib atribut kimi həmişə öz mövqeyini qoruyub saxlayır. Boqatova [16, s.15] yazır ki, “ev anlayışı ənənə, şəxsi həyatın gizliliyi, miras kimi ingilis mədəniyyətinin digər dominantları ilə sıx bağlıdır”. “İngilisçilik” ev, ədalət və mərhəmət hissi, şəxsi həyatın gizliliyi, centlmen, sağlam düşüncə, miras və s. anlayışları ilə bir arada səslənir. Bunlar olmadan “ingilisçiliyin” bütöv imicini formalaşdırmaq mümkün deyil. Başqa sözlə, sadalanan keyfiyyətlər ingilislərin həyat tərzini və özünüdərk xüsusiyyətini tam əks etdirir.

C. Kou aydın məsələdir ki, milli kimliyi ayaqlar altına atan, aristokratiyanı, ənənəvi dəyərləri ucuz tutan ailəni ingilisi yumoru ilə təsvir etməyə bilməz. Yeri gəlmişkən, yumor hissi də ingilis mentalitetinə xas xüsusiyyətdir və ingilisi soyuqqanlı qalmağa təşviq edən keyfiyyətlərdəndir. Məhz yumor vasitəsilə ingilislər düşdüyü situasiyalardan çıxsa, hadisələri dəf edə bilirlər. Takuya görə [13, s.112] C. Kou da yumordan istifadə edir, onu “islah məqsədi ilə istifadə edir, beləliklə, cəmiyyətin mənəvi islahatını nəzərdə tuturdu”.

Məlumdur ki, ənənəvi centlmenin vacib xüsusiyyəti onun əsl-nəcabəti, mənşəyidir. Cəmiyyətdə tanınan Vinşou ailəsinin kişiləri centlmen kimi özlərini təqdim edirlər. Henri Vinşou ailəni siyasətdə tərənnüm edir və siyasət onun səlahiyyətlərinə aiddir. C. Kou bu obrazı yaratmaq üçün gündəlik qeydlərindən istifadə edir. Əsərin fəslə də onun adı ilə adlanır və oxucu gündəlik qeydlərində Henrinin daxili dünyasını açar: “Partiya məni sıxışdırdı və iyirmi il məndən əl çəkmədi. İyirmi il boşa getdi. Heç bir şey mənə onun dağılmasını seyr etmək qədər həzz verə bilməz. O da Tori düşərgəsinə keçdiyini elan etdi. Çox axmaqdır. Əsl güc mediada və pərdə arxası siyasətdədir. Əgər o, parlamentdəki illərində bunu düşünməyibse, iqiqat axmaqdır” [4, s.35]. Siyasəti həyat tərzinə çevirən Henri Vinşou ailədə də centlmen kimi

davranmır. Onun həyat yoldaşına, qohumlarına qarşı hörmətsizliyi gündəlik qeydlərində açıq-aydın görünür. Yaşlı əmisi Lorens haqqında hörmətsiz danışır, onu partiya işlərinə cəlb etmək üçün: "niyə onlara Lourensi təklif etməyim? Mənə elə gəlir ki, onun başı hələ üstündədir (demək olar ki, hələ nəşə qalıb), qoca da olsa da. Ona arxalanmaq olar, o, lazımı nəticələrə gələcək" [4, s.37]. Göründüyü kimi, yaxınlarına qarşı hörmətsizlik, etinasızlıq Henrinin ailə dəyərlərinə laqeyd yanaşmasını, ona dəyər verməməsinin göstəricisidir. Halbuki, o, cəmiyyətə əsil centlmen kimi təqdim edilir, dövlət işlərində aparıcı fiqurdur.

Roddi incəsənət aləmini idarə edir. Onun biznesi bu sahədən gəlir. Gənc rəssamların əsərlərini dəyər-dəyməzə alır və baha qiymətə satır. Onunla razılaşmayan sənətkarları bu sahəyə yaxın buraxmır. Amma o, əsil sənət aləmindən çox uzaqdır. Nə klassik, nə də avangard incəsənət haqqında təsəvvürləri var. Roddinin yeganə bacarığı kimə satmaq, nə satmaq və ya əsər neçəyə başa gələ bilər anlayışlarından ibarətdir. Ailə dəyərləri onun üçün heç bir mənə kəsb etmir. Qadın rəssamlara əsərlərini tanıtmığı vəd edir, onlarla sevgi münasibətləri qurur, yeni bir qadın "əldə" etdikdən sonra onları lazımsız əşya kimi tərk edir. Gənc rəssam Fibi də onun qurbanlarından: "Rodдини utandırmaq üçün Fibi açılışa gəldi. Ancaq bunun ona hər hansı bir şəkildə təsir edəcəyini düşünmək sadəlövlük olardı. Roddinin dostları və həmkarları arasında necə asanlıqla yalan danışdığını və dedi-qodu yaydığını görəndə ilk növbədə özünü yersiz və lazımsız hiss etdi" [4, s.96]. Göründüyü kimi Roddi centlmen anlayışından çox uzaq davranır, əclaf və yaramaz insanı təcəssüm edir. "Centlmenlik" anlayışı və onun daşıyıcısı nəinki əsil-nəcabət, həmçinin kübar davranış və ləyaqət deməkdir. İngilis yazıçıları sadəcə "dürüst və xeyirxah insan"ı deyil, həmçinin "ingilisçiliyi" də onda təcəssüm edirdilər" [15, s.63].

Əsərin digər "centlmen"-i maliyyəçi Tomas Vinşoudur. O, ailə qurmayıb. Onun seksual istəkləri yalnız başqalarını güdməklə kifayətlənir. Tomas psixoloji problemləri olan insandır, lakin xəstəliyini ciddi-cəhdlə gizlədə bilir. Film sənayesinə sərmayə qoyur və kinoya şəxsi həvəs kimi baxır. İdarə etdiyi şirkətin ofisində müşahidə sistemləri quraşdırır və çəkilişlərin yataq səhnələrinə baxır: "Gips panelin arxasında aktyorların səslərini dinləyən Tomas yataq otağı səhnəsinin ikinci çəkilişinin başlayacağını anladı. Heç bir səs çıxarmamağa çalışan Tomas nərdivana qalxdı və dəliyin insan gözlərinin yerləşdiyi yerə uyğunlaşdığını başa düşdü. Bir neçə saniyədə o, parlaq projektorlara öyrəşdi, sonra aşağı baxdı və qadağan olunmuş yataq otağının görünüşünü aydın şəkildə gördü" [4, s.192]. Tomas ailə qura bilməsə də, ailə səhnələrinə baxa bilirdi. İllərlə davam edən bu məşğuliyyət onun həyat tərzinə çevrilmiş, yaşam həvəsinə dönmüşdür.

Mark isə Godfrinin oğludur, lakin Tabitanın qardaşına olan sonsuz sevgisini dəstəkləmir. Onun həyatda yeganə amalı var-dövlətini daha da çoxaltmaqdır. Ailə dəyərləri ilə maraqlanmır, İraq müharibəsini silahla təmin edir. Başqa sözlə, o, silah alverçisidir: "Səddam Hüseyinlə müharibənin qaçılmaz olduğu aydınlaşdıqda, Mark Vinşou Yeni il gecəsi üçün xüsusi şənlik təşkil etdi. Onun heç bir dostu yox idi, amma yenə də yüz əllidən çox qonağı toplaya bildi" [4, s.99].

Əsər elə qurulub ki, Hilari, Henri, Roddi, Doroti, Tomas və Mark Vinşoular haqqında fəsillər onların kimliyinin, şəxsiyyətinin formalaşmasının bütün mərhələlərini əks etdirir. Eyni zamanda da ölkədə hökm sürən abu-hava, cəmiyyətin böhranı ətraflı təsvir edilir. Ailə ilə bağlı bütün fəsillər Maykl Ouenin həyatından bəhs edən fəsillərlə kəsişir və beləcə, yazıçı iki qütbə bölünmüş ingilis cəmiyyətini göstərə bilir. Riçard Bredford yazanda ki, “roman, şübhəsiz ki, ölkədəki vəziyyət haqqında yazılan bir əsərdir” [3, s.105] görünür, heç də səhv etməmişdir.

Beləliklə, görmək olur ki, Vinşou ailəsinin bütün üzvləri centlmen oyununu oynayır. Amma əslində bu anlayışdan çox uzaqdırlar. C. Kou ingilis milli kimliyinin təcəssümü olan “ingilisçiliyin” böhrana məruz qaldığını önə çəkir. Halbuki, ingilis üçün centlmen milli identifikasiyanın göstəricisidir. Başqa sözlə, “centlmen” nəcib bir insanı ifadə edir” [8], əsilzadəlik, zadəganlıq əsil ingilisin siması, başlıca xüsusiyyətidir. O, istənilən şəraitdə özünü ləyaqətlə aparmaq, çətin vəziyyətdən çıxış yolu tapmaq bacarığı ilə assosiasiya olan insanı təcəssüm edir. Oxucu bu keyfiyyətləri Vinşou ailəsinin təmsalında görə bilmir. Onlar özlərini centlmen kimi təqdim etsələr də, əslində riyakar və yalançı, mənfəətpərəst insan kimi davranır, hər fürsətdə tərəf müqabilini “məhv” edə bilirlər. Yazıçı bu şəkildə ingilis cəmiyyətini ifşa edir, onun problemlərini açıb göstərir. Amma eyni zamanda da ingilis milli kimliyinin böhrana məruz qaldığını çatdırır.

C. Kounun qaldırdığı problemi “Millət, milliyyətçilik, milli kimlik” əsərində özünəməxsus tərzdə açmağa çalışan İ. Semenenkoya görə: “Özlərini “milli” adlandıran müasir dövlətlər bu termini sırf siyasi məzmunla doldururlar. Onlar öz vətəndaşlarını faktiki deyil, arzu olunan dövləti təmsil edən siyasi millət şəklinə yönəldirlər. “Milli” anlayışını dövlətlə xalqın, millətin bürokratik imicini ayırmaq, onun konstitusiya suverenliyini təmin etmək üçün istifadə edirlər” [20, s.96]. C. Kou da cəmiyyəti İ. Semenenkounun qeyd etdiyi şəkildə idarə edən və müxtəlif dövlət qurumlarında yüksək vəzifə tutan siyasi elitadan bəhs edir.

Vinşou ailəsinin bütün “centlmenləri” kimi Doroti Vinşou da səlahiyyət sahibidir. Ölkənin ən böyük ət məhsulları şirkətinin rəhbəridir. Onun ölkədə böyük sallaqxanaları və konserv zavodları var. Amma konservlər çox vaxt yarasız olur. O, reklam edilən ucuz ət məhsullarının biznes imperiyasına başçılıq edir. Dorotinin ailə münasibətləri farsı xatırladır. O, heç vaxt həyat yoldaşına hörmət etmir, onu ciddiyyə almır, yeri gələndə ələ salır. Doroti ilə daimi münaqişədə olan əri Corc özünə qəsd edir, bu hadisə ona təsir etmir. Əksinə onu narahat edən yeganə məsələ xəbərin ictimaiyyətdən gizlədilməsi olur. Doroti ingilis qadınına xas nəzakət və amiranəlik, təvazökarlıq kimi hisslərdən uzaqdır: “Corcla Doroti çoxdandır ki, ayrı həyat sürürlər. Doroti ərinin sentimentallığına qəzəb və nifrətini gizlətmirdi. Bir gün Doroti fermanı ona etibar etmədiyini açıqlayır. Əri ilə məsləhətləşmədən menecer axtarışına çıxır. Corc başa düşür ki, onu çoxdan hesabdan siliblər.

Bu vaxt Doroti bütün işləri öz əlinə alır. Əmisi oğlu Henrinin parlament əlaqələrindən (İcmalar Palatasının hər iki tərəfində) istifadə edərək Maliyyə İşləri və Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin ən nüfuzlu şəxsləri üçün şam yeməyi və ziyafətlər verməyə başlayır” [4, s.202].

Cordan [9] haqlı oraq yazır ki: "Xəsislik və divanəlik Vinşou ailəsinə xas xüsusiyyətdir. Görəsən kim daha çox xəstədir: qardaşını qətlə günahlandıran, ruhi xəstəxanada yaşayan Tabita, yoxsa öz mənafeyini hər kəsdən üstün tutan ailənin digər üzvləri?".

Roman bütünlükdə ifşaedici ruhda təqdim edilir. C. Kou Vinşouların cəmiyyətə təsirinin nə qədər dərin olduğunu göstərir. Ərzaq və sosial xidmətlərdən başlayaraq silah ticarəti və milli miqyasda ölkəyə xəyanətə qədər bütün məsələləri önə çəkir. Əsərin sonunda Vinşouların heç vaxt ciddiyyə almadıqları və qardaşı Lourens tərəfindən "səfeh" adlandırdığı Mortimer qohumlarını müxtəlif bəhanələrlə ailə malikanəsinə cəlb edir və "haqq-hesab" sürür. Malikanədə baş verən qətlər yazıçı tərəfindən ədalətli cəza kimi təqdim edilir. Beləliklə, C. Kou bir ailənin timsalında İngiltərənin gerçək panoramını göstərir. "C. Kou müasir cəmiyyəti səciyyələndirən və laqeydlilik fəlsəfəsini nəzərə alan kitab yazıb. Buradakı kobud və dəhşət saçan gülüş səsi kütləvi etirazların səs-küyündən daha yetərlidir" deyən Quinn [11] də haqlıdır.

C. Kou ingilis cəmiyyətini təsvir etmək üçün satiradan istifadə edir. Xüsusilə, İngiltərənin yuxarı zümrəsini bütün qüvvəsi ilə ifşa edir. O, siyasətçiləri, ölkəni idarə edən rəsmi dövlət orqanlarını tənqid edir, ona boyun əyən ikiüzlü və riyakar cəmiyyəti kəskin şəkildə ələ salır. C. Kou müsahibələrinin birində deyir ki, siyasət yalnız öz tamaşaçılarını əyləndirir və "ingilislərin siyasətdən istədiyi bir şey varsa, o da əyləncədir. Bu ölkədə siyasət teatrdır" [1].

Nəticə. Əsərdə təsvir edilən Vinşou ailəsinin yürütdüyü siyasət ilk növbədə ingilis cəmiyyətində hökm sürən gerçək vəziyyətdir. Bütün sosial sahələr Vinşou ailəsinin əlində oyuncağa çevrilir. Səhiyyə sistemində özəlləşdirmə siyasəti Henriyə xəstəliklərdən pul qazanmağa imkan verir. Özəl sahibkarlıq üçün vergi güzəştlərinin artırılması şirkətlərinin genişlənməsinə, Dorotinin daha da varlanmasına səbəb olur. Ölkə əhalisinin yoxsulluq səviyyəsinin yüksəldilməsi ilə başlayan islahatlar Vinşouların bolluq içində yaşamasına şərait yaradır. Henrinin bir partiya sıralarından digərinə keçidi karyera zirvəsinə qalxmağa yol açır.

C. Kou "britan"ları milli psixikaları ilə bir yerdə təqdim edir - deyən Liza Allardis də haqlıdır: "C. Kou 80-ci illərin qəddar satirasını yazandan bəri milli psixikanı yumor və insanlıq xüsusiyyəti ilə tədqiq edərkən ən yaxın ingilis tarixinin salnaməsini yazır" [1]. Yazıçı, həmçinin onun doğurduğu ictimai hadisələri də unutmur. Bunun ən bariz nümunəsi məmurların korrupsiyaya bulaşması, cəmiyyəti "qohumluq" prinsipləri ilə idarə etməsi, hakim elitanın korrupsiyası, jurnalistlərin tamahkarlığı, siyasətçilərin ikiüzlülüüyü, işgüzar dairələrin ələbaxanlığını ələ salınmasıdır. C. Kou göstərir ki, cəmiyyəti iflasa aparan, onun sağlam inkişafına mane olan bütün mərzələrin kökündə yuxarıda sadalanan pisliliklər dayanır. Yazıçı bir ailənin timsalında keçmişə səyahət edir, xatirələrdən və faktlardan yığılmış "britançılığı" ifşa edir. Vinşou ailəsinin tarixçəsini təqdim etməklə ingilis cəmiyyətinin düşdüyü vəziyyəti, yaranan dərin böhranı göstərir.

Ədəbiyyat

1. Allardice L. (2020), Jonathan Coe: 'It's the point in your life at which you start asking yourself, what next?' <https://www.theguardian.com/books/2020/oct/31/jonathan-coe-its-the-point-in-your-life-at-which-you-start-asking-yourself-what-next>
2. Barker E. (1944), Britain and the British People. Oxford University Press, 141.
3. Bradford R. (2015), Is Shakespeare any Good?: And Other Questions on How to Evaluate Literature. New York, John Wiley-Sons, 344.
4. Coe J. (1995), What a Carve Up! London: Penguin Putnam, 512.
5. Coe J. (2007), 1980s. The Guardian.
6. Coe J. (2009), Author, Author: Aiming at a Beast Called Thatcherism. The Guardian.
7. Guignery V. (2011), Colonel mustard, in the billiard room, with the revolver: Jonathan Coe's What a Carve Up! as a postmodern whodunit. Etudes Anglaises, Vol.64, No.4, 427-438.
8. <https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/metabook?id=newenglishdictionary>
9. Jordan J. (2014), Families in literature: The Winshaws in What a Carve Up! by Jonathan Coe. The Guardian.
10. Kakutani M. (1995), Book of the Times: Madcap Tale of a Family With Green in Its Blood. The New York Times.
11. Quinn A. (1994), Book Review: Clawing, Brutish Gargoyles: "What a Carve Up". Independent.
12. Sofiyeva M. (2021), İngilis milli özünüdərk məsələsində ingilisçilik və britançılıq. Tarixi kökləri və ölkə ədəbiyyatında təzahürləri. Dil və Ədəbiyyat Jurnalı, No.2, 176-179.
13. Təcu A. (2019), Dark Humor and Social Satire in Jonathan Coe's What a Carve Up! British and American Studies, Vol.25, 107-113.
14. Walton J. (2015), Jonathan Coe: Poking Fun at Broken Britain. The Telegraph.
15. Безкоровайная Г. (2014), Понятие Джентльмен в английской и французской лингвокультурах: Сопоставительный анализ. Вестник Череповецкого Государственного Университета, No.3, 61-65.
16. Богатова С. (2006), Концепт дом как средство исследования художественной картины мира Вирджинии Вулф. Диссертация, 176.
17. Зиннатуллина З.Р. (2010), Английскость и британскость в романе Джона Фаулза Женщина французского лейтенанта. Филология и Культура, Том.1, No.19, 59-63.
18. Караваева Д. (2016), Английская Идентичность и ее Дискурс: Британия, Англия и Северная Англия. Екатеринбург: УРО РАН, 344.
19. Подкопаева А. (2010), Вербализация художественного концепта Home/House в произведениях английских писателей XIX-XX вв. Диссертация, Кубанский Государственный Университет, 175.

20. Семенов И. (2015), Нация, национализм, национальная идентичность: Новые ракурсы научного дискурса. Рубрика: Этнополитические Процессы и Нация в Меняющемся Море, No.5. <https://doi.org/10.20542/0131-2227-2015-59-11-91-102>